

Pääkaupunkiseudun suuriin ikäluokkiin kuuluvien ylempien toimihenkilöiden sosiaalinen ja maantieteellinen tausta

PEKKA MARTIKAINEN – NETTA MÄKI – ANTTI KARISTO – OSSI RAHKONEN

Johdanto

Suomen suuret ikäluokat syntyivät heti toisen maailmansodan jälkeen. Suurehkosta imeväiskuolleisuudesta ja myöhemmästä maastamuutosta huolimatta 1940-luvun lopun syntymävuosiluokat ovat edelleen suurimmat. Ajanjaksona 1945–1950 syntyi joka vuosi yli 97 000 lasta, ja vuosituhannen taitteessakin nämä vuosiluokat olivat edelleen lähes 20 000 henkeä suurempia kuin esimerkiksi 1980-luvun lopussa syntyneet vuosiluokat. Matti Virtasen (2001) mukaan suuret ikäluokat ovat sodasta hengissä selvinneiden sotilaiden lapsia, joista voidaan puhua heidän yhteisten elämäkokemustensa vuoksi yhteiskunnallisena sukupolvena. Milloin heidät esitellään Richard Easterlinin (1987) hypoteesin mukaisesti epäonnisenä, suuruudestaan kärsineenä sukupolvena, milloin taas päinvastoin poikkeuksellisen onnekaana sukupolvena. Suurempi yksimielisyys ja huoli on nykyisin siitä, että suuret ikäluokat muodostavat seuraavia sukupolvia rasittavan eläke- ja huolto-ongelman.

Suuret ikäluokat aikuistuivat 1960-luvun lopulla, jolloin elettiin ”suuren muuton” ja voimakkaan kulttuurimuutoksen aikaa. Elinkeinorakenne muuttui, koulutusjärjestelmä laajeni, maalta kaupunkiin muutto oli vilkasta, maa modernisoitui ja arvot muuttuivat. Suuret ikäluokat kokivat suuren muuton hyvin konkreettisesti. He olivat niitä, jotka muuttivat maalta kaupunkiin ja – silloin kun sieltä ei töitä löytynyt – edelleen Ruotsiin. Reilusti yli puolet (59 %) Ti-

lastokeskuksen tekemän Suomalainen elämäntutkimuksen suuriin ikäluokkiin kuuluvista asui lapsuutensa haja-asutusalueella, aikuisena enää joka viides (Savioja & al. 2000, 65). Muutto suuntautui usein Uudellemaalle ja siellä pääkaupunkiseudulle. Pekka Myrskylän (2002) laskelmien mukaan väestö on sekoittunut eniten juuri Uudellamaalla, jossa suuri osa asukkaista on muista maakunnista muuttaneita. Kun Uudellamaalla asuvista suuriin ikäluokkiin kuuluvista yli 60 prosenttia on syntynyt jossain muussa maakunnassa, Etelä-Pohjanmaalla samanikäisten keskuudessa muualla syntyneiden osuus on alle 20 prosenttia.

Sanotaan, että yhteiskunnallisesti merkittävät asemat ovat suurten ikäluokkien hallussa, ja näin ne tuntuvat itsekin ajattelevan. Neljä viidesosaa Suomalainen elämäntutkimuksen suuriin ikäluokkiin kuuluvista vastaajista oli täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että ”suomalaisen yhteiskunnan avainpaikat ovat käytännössä ikäisteni hallussa” (Savioja & al. 2000, 66–67). Tämä tuskin johtuu sukupolven erityisominaisuuksista, vaikka erityistä poliittista ja kulttuurista aktiivisuutta onkin pidetty juuri sille tyypillisenä. Enemmän se johtuu suurten ikäluokkien tämänhetkisestä iästä. He ovat elämänskaarellaan siinä kohdassa, jossa urakehityksen huipputaso tavallisesti saavutetaan (Borg & Ruostetsaari 2002). Ikäluokan vanhetessa ote avainpaikoista kirpoaa.

Kaikki suuriin ikäluokkiin kuuluvat eivät ole avainasemissa, ja suurista ikäluokista puhutaan muutenkin liiaksi yksikössä, ikään kuin kaikkien niihin kuuluvien elämänpolut olisivat yhtenäiset. Tiedot sukupolven työ- ja koulutushistoriasta panevat epäilemään, ettei moniakaan ole ammatillisesti onnistanut. Suurten ikäluokkien työvoimasta oli tosin kysyntää heidän aikuistuessaan ja jo

*Kiitämme Helsingin kaupunkia vuoden 2002 tutkimusapurahasta, Tilastokeskusta aineiston käyttöluvas-
ta (TK53-1623-02) ja Suomen Akatemiaa (70631,
45664, 48600).*

senkin takia töihin mentiin nuorena. Suomalainen elämäntapa -kyselyn mukaan useampi kuin joka toinen aloitti säännöllisen työnteon 18 ikävuoteen mennessä, joka kolmas jo 16 ikävuoteen mennessä. Naiset siirtyivät työelämään likimain samaa tahtia kuin miehet (Savioja & al. 2000, 62–63).

Varhainen töihin meno kielii puolestaan siitä, että koulutus jäi lyhyeksi. Joka kolmannella suuriin ikäluokkiin kuuluvalla ei samaisen kyselytutkimuksen mukaan ole minkäänlaista ammatillista koulutusta. Vaikka ylioppilaita tuli selvästi enemmän kuin varhemmista kohorteista, niin silti suuriin ikäluokkiin kuuluvista harvempi kuin joka viides (17 %) mies ja joka neljäs (24 %) nainen suoritti ylioppilastutkimuksen (Savioja & al. 2000, 62; ks. myös Savioja 2002). Koulutuksen suhteen suuret ikäluokat muodostavatkin välisukupolven (Heiskanen & Mitchell 1985, 95). Heidän koulutustasonsa on edellistä sukupolvea selvästi korkeampi, mutta samalla selvästi matalampi kuin seuraavalla sukupolvella. Koulutuksen sukupuolijaon suuret ikäluokat kuitenkin mullistivat: ne ovat ensimmäinen sukupolvi, josta naiset suorittivat miehiä enemmän opisto- ja korkea-koulututkintoja (Valkonen 1997).

Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää suurten ikäluokkien sosiaalista ja alueellista liikkuvuutta. Suurten ikäluokkien sosiaalista liikkuvuutta on tutkittu vähän, pääasiassa kyselytutkimuksin (Savioja & al. 2000; Hietaniemi 2001), joiden edustavuus voi kuitenkin olla päätelmien yleistettävyyden kannalta ongelma. Maantieteellistä liikkuvuutta on tarkasteltu myös väestölaskennoista peräisin olevien kokonaisaineistojen avulla (Myrskylä 2002). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme sosiaalista ja maantieteellistä liikkuvuutta. Olemme kiinnostuneita sekä ylempiä toimihenkilöiksi rekrytoitumisesta että eri sosiaalisen taustan omaavien mahdollisuuksista sosiaaliseen nousuun. Liikkuvuustutkimuksen käsitteitä käyttäksemme tutkimuksemme on siis virittynyt inflow- ja outflow-suunnasta (Pöntinen 1983; Erikson & Goldthorpe 1992).

Suuret ikäluokat rajataan niin kuin se tavallisinmin tehdään. Vuonna 1945 syntyneitä pidetään ensimmäisenä ja vuonna 1950 syntyneitä viimeisenä suuriin ikäluokkiin kuuluvana syntymävuosiluokkana. Nykyisin elossa olevista suomalaisista peräti kymmenesosa kuuluu näin määriteltyihin suuriin ikäluokkiin. Heitä on melko tar-

kalleen puoli miljoonaa (Väestörakenne ..., 2002). Samalla koetlemme käyttämämme aineiston käyttökelpoisuutta ja mahdollisuuksia suurten ikäluokkien sosiaalisen ja maantieteellisen liikkuvuuden tutkimiseen.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Missä määrin pääkaupunkiseudulla ylempään toimihenkilöryhmään kuuluneet ovat rekrytoituneet pääkaupunkiseudulla jo asuneista toimihenkilöperheistä, vai onko tähän ryhmään rekrytoitu muista sosiaaliryhmistä sekä pääkaupunkiseudun ulkopuolelta?

2. Poikkeavatko pääkaupunkiseudun ylempät toimihenkilöt sosiaaliselta taustaltaan muualla maassa asuvista ylempistä toimihenkilöistä?

3. Eroavatko pääkaupunkiseudulla asuvat ylempät toimihenkilömiehet taustaltaan ylempistä toimihenkilönaisista?

4. Kuinka todennäköisesti eri sosiaalisista taustoista tulevat ovat päätyneet pääkaupunkiseudun ylempiksi toimihenkilöiksi?

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto

Käytössämme oleva aineisto perustuu väestölaskentatietoihin. Tarkastelujen lähtövuosi on vuosi 1950, jolloin Suomessa tehtiin ensimmäinen yleinen väestölaskenta. Tilastokeskuksessa on tuolloin täytetyistä ruokakuntapohjaisista väestölaskentalomakkeista otettu 10 prosentin otos, jossa olevien nimi- ja syntymäaikatietojen perusteella otokseen kuuluville henkilöille on haettu henkilötunnus. Henkilötunnuksen avulla on vuotta 1950 koskeviin tietoihin yhdistetty tietoja vuosista 1970, 1975, 1980, 1985, 1990 ja 1995 koskevista väestölaskentatiedoista. Näin muodostettu pitkittäisaineisto sisältää paljon tietoa siihen kuuluvien henkilöiden ja ruokakuntien ominaisuuksista 45 vuoden ajalta: tietoja asumisolosta, ruokakunnan rakenteesta, perheestä, työurasta, koulutuksesta ja asuinpaikasta. Rekisteriyhdistelyn katsotaan onnistuneen teknisesti hyvin ja otosaineiston luotettavuutta voidaan pitää hyvänä. (Vuoden 1950 ..., 1997.)

Vuoden 1950 väestölaskennan otosaineistossa on kaikkiaan 411 629 henkilöä. Suuriin ikäluokkiin kuuluvia eli vuosina 1945–1950 syntyneitä heistä on 60 876. He olivat väestölaskentaa tehtäessä 0–5-vuotiaita. Tässä tutkimuksessa tarkastellun ajanjakson (1950–1990) aikana noin 17

prosenttia suuriin ikäluokkiin kuuluvista on kuoleman tai ulkomaille muuton takia poistunut seurannasta. Lisäksi noin kolme prosenttia otokseen osuneista poistettiin analyysistä, sillä heille ei pystytty yhdistämään lapsuuden perhetietoja, tai nämä tiedot olivat hyvin puutteelliset. Analyysistä poistettujen vuoden 1990 sosioekonomisen aseman jakauma oli hyvin samanlainen koko otoksen kanssa.

Sosioekonomisen aseman määrittely

Tavoitteena oli tarkastella sekä sosiaalista että maantieteellistä liikkuvuutta. Käytännössä tämä on tapahtunut niin, että olemme verranneet vuoden 1950 lapsuudenkodin sosioekonomista asemaa ja asuinalueetta vuoden 1990 sosioekonomiseen asemaan ja asuinalueeseen.

Vuoden 1950 sosioekonominen asema perustuu ensisijaisesti perheen päämiehen ammattiasemaan. Jos tämä tieto puuttui, käytettiin sen asemesta ruokakunnan päämiehen ammattiasemaa. Ammattiasema luokiteltiin neljään ryhmään: joka kuudes (16 %) aineistoon kuuluva oli lähtöisin johtaja- tai toimihenkilöperheestä, runsas kolmannes (35 %) työntekijäperheestä, kaksi viidesosaa (42 %) maanviljelijäperheestä ja muilla (7 %) oli työnantaja- tai yrittäjätausta.

Tutkimustarpeidemme mukaisesti vuoden 1990 sosioekonominen asema määriteltiin erottamalla ylempässä toimihenkilöasemassa olleet muista sosioekonomisen aseman ryhmistä. Ylemmät toimihenkilöt on tilastoissa määritelty palkansaajiksi, jotka työtehtävissään soveltavat laajalti teoreettista tietoa ja joiden työtehtäville on ominaista suhteellisen suuri itsenäisyys ja vastuullisuus (Sosioekonomisen ..., 1989). Aineiston miehistä 17 ja naisista 13 prosenttia kuului vuonna 1990 ylempiin toimihenkilöihin. Vuoden 1950 sosioekonomisen aseman ylin luokka (johtaja tai toimihenkilö) on siis määritelty laaja-alaisemmin kuin vuoden 1990 ylempien toimihenkilöiden luokka. Tämä määritelmien ero ei vaikeuta tehtyjä analyysejä, mutta tuloksia tulkittaessa se on pidettävä mielessä. Sosioekonomisesta rakennemuutoksesta johtuen määrittelyn tiukentaminen ei ole pienentänyt ylimmän ryhmän kokoa.

Asuinalueet jaettiin karkeasti kahteen luokkaan, pääkaupunkiseutuun (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) ja muuhun Suomeen. Pääkaupunkiseudulla asui vuonna 1950 seitsemän prosenttia ja vuonna 1990 17 prosenttia aineiston suuriin ikäluokkiin kuuluneista.

Menetelmät

Maantieteellistä ja sosioekonomista liikkuvuutta tarkasteltiin jakaumataulukoiden avulla. Sen tutkimiseksi, miten lapsuuden asuinalue ja lapsuuden perheen sosioekonominen asema ovat yhteydessä pääkaupunkiseudulla asumiseen ja ylempään toimihenkilöasemaan, käytettiin logistista regressioanalyysia Stata-tilasto-ohjelmassa (1992). Regressiomalleissa vertailuryhmäksi otettiin vuonna 1950 muualla Suomessa asuneet ja lapsuudessaan työntekijäperheeseen kuuluneet. Analyysit tehtiin erikseen miehille ja naisille.

Tulokset esitetään vedonlyöntisuhteiden suhteina eli "odds ratioina" (OR), jotka laskettiin kullekin pääkaupunkiseudulle ylempiä toimihenkilöksi päättymistä selittävälle muuttujalle. Tässä artikkelissa esitetyissä analyyseissä vedonlyöntisuhte mittaa pääkaupunkiseudun ylempiä toimihenkilöksi kuulumisen todennäköisyyttä vuonna 1990 suhteessa siihen todennäköisyyteen, ettei kuulu tähän ryhmään. Vastaavasti yksittäisten vedonlyöntisuhteiden suhte (OR) on selittävän muuttujan tietyn ryhmän vedonlyöntisuhteen suhte saman selittävän muuttujan vertailuryhmän vedonlyöntisuhteeseen:

$$OR_i = (p_i / (1 - p_i)) / (p_0 / (1 - p_0)),$$

jossa p_i on pääkaupunkiseudun ylempään toimihenkilöasemaan vuonna 1990 kuulumisen todennäköisyys selittävän muuttujan i :nessä kategoriassa ja p_0 on vastaava todennäköisyys selittävän muuttujan vertailuryhmässä. Odds ratioille laskettiin 95 %:n luottamusvälit.

Tutkimuksen tulokset

Taulukoissa 1 ja 2 on esitetty pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa vuonna 1990 asuvien ylempien toimihenkilöiden ja kaikkien sosioekonomisten ryhmien sosiaalinen tausta jakaumataulukkoina. Vertailemalla taulukkojen sarakkeita keskenään voidaan tehdä päätelmiä pääkaupunkiseudun ylempien toimihenkilöiden sosiaalisesta ja alueellisesta taustasta.

Suuriin ikäluokkiin kuuluvia pääkaupunkiseudulla asuvia ylempiä toimihenkilömiehiä oli viisi prosenttia (1 284 henkilöä, taulukko 1). Heistä 33 prosenttia oli kotoisin pääkaupunkiseudulta ja 46 prosenttia oli johtajien tai toimihenkilöiden poikia. Kaiken kaikkiaan 19 prosenttia heis-

Taulukko 1. Vuosina 1945–1950 syntyneiden miesten sosioekonominen asema ja asuinalue vuonna 1990 lapsuudenkodin sosioekonomisen aseman ja asuinalueen mukaan, %

Sosioekonominen asema 1950	Ylemmät toimihenkilöt				Socioekonominen asema ja asuinalue vuonna 1990				Kaikki sosioekonomiset asemat			
	pääkaupunkiseutu		muut kaupungit ja maaseutu		yhteensä		pääkaupunkiseutu		muut kaupungit ja maaseutu		yhteensä	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Asui lapsuudessa pääkaupunkiseudulla	19	249	3	99	8	348	14	559	1	200	3	759
Johtajat/toimihenkilöt	11	135	2	50	4	185	18	729	1	218	4	947
työntekijät	0	2	0	1	0	3	1	22	0	12	0	34
maanviljelijät	3	38	0	10	1	48	3	115	0	34	1	149
työnantajat/yritykset												
Asui lapsuudessa muissa kaupungeissa ja maaseudulla	27	344	29	841	28	1 185	16	630	12	2 512	12	3 142
Johtajat/toimihenkilöt	18	235	29	844	26	1 079	21	821	33	6 990	31	7 811
työntekijät	16	211	29	825	25	1 036	24	949	46	9 733	43	10 682
maanviljelijät	5	70	7	214	7	284	4	178	7	1 508	7	1 686
työnantajat/yritykset												
Yhteensä	100	1 284	100	2 884	100	4 168	100	4 003	100	21 207	100	25 210

Taulukko 2. Vuosina 1945–1950 syntyneiden naisten sosioekonominen asema ja asuinalue vuonna 1990 lapsuudenkodin sosioekonomisen aseman ja asuinalueen mukaan, %

Sosioekonominen asema 1950	Ylemmät toimihenkilöt				Socioekonominen asema ja asuinalue vuonna 1990				Kaikki sosioekonomiset asemat			
	pääkaupunkiseutu		muut kaupungit ja maaseutu		yhteensä		pääkaupunkiseutu		muut kaupungit ja maaseutu		yhteensä	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Asui lapsuudessa pääkaupunkiseudulla	17	167	3	65	7	232	12	507	1	175	3	682
Johtajat/toimihenkilöt	9	88	1	18	3	106	14	599	1	199	3	798
työntekijät	0	2	0	0	0	2	0	21	0	7	0	28
maanviljelijät	2	20	0	3	1	23	2	102	0	26	1	128
työnantajat/yritykset												
Asui lapsuudessa muissa kaupungeissa ja maaseudulla	26	265	28	588	28	853	16	700	12	2 286	13	2 986
Johtajat/toimihenkilöt	20	198	28	576	25	774	23	1 016	33	6 287	31	7 303
työntekijät	20	202	32	663	28	865	28	1 213	45	8 554	42	9 767
maanviljelijät	7	68	8	176	8	244	5	231	7	1 373	7	1 604
työnantajat/yritykset												
Yhteensä	100	1 010	100	2 089	100	3 099	100	4 389	100	18 907	100	23 296

tä kuului molempiin ryhmiiin eli oli vuonna 1950 pääkaupunkiseudulla asuvien johtajien ja toimihenkilöiden poikia. Vastaavasti kaikista suomalaisista suuriin ikäluokkiin kuulevista miehistä asui seitsemän prosenttia vuonna 1950 pääkaupunkiseudulla, 15 prosenttia oli johtajien tai toimihenkilöiden poikia ja kolme prosenttia kuului molempiin ryhmiin. Harvempi kuin joka viides (17 %) pääkaupunkiseudun ylemmistä toimihenkilöistä oli maanviljelijöiden lapsia, vaikka kaikista suuriin ikäluokkiin kuuluvista lähes 43 prosenttia oli maanviljelijöiden poikia. Jo näitä lukuja vertaamalla voidaan todeta, että pääkaupunkiseudun ylempiin toimihenkilöihin kuuluminen on selvästi yleisempää jo lapsuutensa pääkaupunkiseudulla asuneilla ja toimihenkilöperheistä polveutuvilla miehillä.

Naisista noin neljä prosenttia kuului pääkaupunkiseudun ylempään toimihenkilöryhmään. Myös naisilla tähän ryhmään kuuluminen on alueellisesti ja sosiaalisesti määrätynyt, joskin riippuvuus on aavistuksen heikompaa kuin miehillä. Pääkaupunkiseudun ylempiin toimihenkilöihin kuuluvista 27 prosenttia oli pääkaupunkiseudulta kotoisin, 43 prosenttia oli johtajien ja toimihenkilöiden tyttäriä ja 17 prosenttia oli molempia.

Taulukoista 1 ja 2 käy selville myös se, että pääkaupunkiseudun ylempien toimihenkilöiden sosiaalinen tausta on korkeampi kuin muualla maassa vuonna 1990 asuneiden ylempien toimihenkilöiden tausta. Muun maan ylemmistä toimihenkilöistä hieman yli 30 prosenttia tuli johtajien ja toimihenkilöiden perheistä.

Aineiston antama informaatio on kokonaisuudessaan esillä jakaumataulukoissa, ja edellä lasketut inflow-tyyppiset prosenttiluvut antoivat vastauksen ylempiin toimihenkilöryhmiin rekrytoitumiseen liittyviin tutkimuskysymyksiin. Outflow-tyyppisiin kysymyksiin eli siihen, kuinka todennäköisesti eri sosiaaliryhmiin kuuluvat ovat päätyneet pääkaupunkiseudun ylempiin toimihenkilöiksi, on helpompi vastata logistisesta regressiomallista laskettujen vedonlyöntisuhteiden suhteiden eli odds ratioiden avulla. Nämä vedonlyöntisuhteet on esitetty erikseen miehille ja naisille taulukossa 3, jossa vertailuryhmänä ovat muissa kaupungeissa ja maaseudulla vuonna 1950 asuneet ja lapsuudessaan työntekijäperheeseen kuuluneet. Esimerkiksi vuonna 1950 pääkaupunkiseudulla asuneille työntekijöiden pojille odds ratio on laskettu taulukon 1 tiedoista seuraavasti:

Taulukko 3. Odds ratio, että vuonna 1990 asui pääkaupunkiseudulla ja oli ylempi toimihenkilö

Asuinalue 1950	johtajat/ toimihenkilöt (95 %-n lv.)	työntekijät (95 %-n lv.)	Lapsen sosioekonominen asema 1950 maanviljelijät (95 %-n lv.)	työnantajat/ yrittäjät	yhTEensä (95 %-n lv.)
Miehet					
pääkaupunkiseutu	15,74	5,36	-1	11,04	4,71
muut kaupungit ja maaseutu	3,96	1,00	0,65	1,40	1,00
Yhteensä	3,57	1,00	0,62	1,53	
					(7,47-16,31)
					(1,06-1,83)
					(1,22-1,92)
Naiset					
pääkaupunkiseutu	11,64	4,45	-1	6,65	3,77
muut kaupungit ja maaseutu	3,49	1,00	0,76	1,59	1,00
Yhteensä	3,20	1,00	0,72	1,55	
					(4,04-10,93)
					(1,20-2,10)
					(1,21-1,98)

¹Odds ratioita ei ole laskettu, koska havaintoja on liian vähän (ks. taulukot 1 ja 2).

$$OR = (p_1/(1-p_1))/(p_0/(1-p_0)) = ((135/947)/(1-(135/947)))/((235/7811)/(1-(235/7811))) = 5,36.$$

Taulukosta 3 nähdään, että sekä miehillä että naisilla mahdollisuus nousta (tai pysyä) pääkaupunkiseudun ylempänä toimihenkilönä on suurin pääkaupunkiseudulla vuonna 1950 asuneilla johtajien ja toimihenkilöiden lapsilla (miehillä OR = 15,70; naisilla OR = 11,64). Kaikissa muissa ryhmissä tämä mahdollisuus oli selvästi pienempi. Erityisesti maanviljelijöiden ja muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuneiden työntekijöiden poikien ja tyttöjen nousu pääkaupunkiseudun ylempään toimihenkilöryhmään on ollut varsin harvinaista. Muualla kuin pääkaupunkiseudulla lapsuutensa asuneiden toimihenkilöiden lasten ja pääkaupunkiseudulla asuneiden työläisten lasten todennäköisyys päätyä ylempiin toimihenkilöryhmään oli vain noin kolmasosa siitä, kuinka todennäköistä oli pääkaupunkiseudulla asuneiden ja toimihenkilötaustaisten päätyminen ylempään toimihenkilöryhmään tai pysyminen siinä. Miehillä mahdollisuus sosiaaliseen nousuun on ollut jonkin verran helpompaa kuin naisilla (tuloksia ei esitetty, ks. myös taulukot 1 ja 2).

Tulosten pohdinta ja päätelmät

Kertaus tutkimuksen päätuloksista

Olemme tutkineet poikkeuksellisen suurella ja hyvällä aineistolla suurten ikäluokkien sosiaalista ja maantieteellistä liikkuvuutta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on ollut kysymys siitä, mistä suurten ikäluokkien pääkaupunkiseudulla asuvat ylempät toimihenkilöt ovat tulleet (inflow-analyysi). Miltei joka kolmas suuriin ikäluokkiin kuuluvista pääkaupunkiseudun ylempistä toimihenkilöistä on lapsuuden taustaltaan pääkaupunkiseutulainen ja lähes joka toinen on johtajan tai toimihenkilön poika tai tyttö. Pääkaupunkiseudulla asuvien ylempien toimihenkilöiden tausta on muualla asuvia ylempiä toimihenkilöitä jonkin verran elitistisempi.

Pääkaupunkiseudulla asuminen ja toimihenkilötausta ovat lisänneet ylempiin toimihenkilöryhmiin pääkaupunkiseudulle päätyneiden todennäköisyyttä verrattuna siihen, että on asunut lapsuudessaan muualla ja kuulunut muihin sosiaaliryhmiin (outflow-analyysi). Molemmat ominaisuudet yhdessä ovat entisestään kasvattaneet tähän ryhmään

pääsyn tai pikemminkin siellä pysymisen todennäköisyyttä. Muualla Suomessa syntyminen on ollut jonkin verran suurempi este ylempiin toimihenkilöryhmiin pääkaupunkiseudulle pääsemiselle kuin työntekijätausta. Miesten sosiaalinen nousu on ollut hieman helpompaa kuin naisten.

Suomalaisesta rakennemuutoksesta ja sosiaalisesta liikkuvuudesta

Suomalaisen yhteiskunnan toisen maailmansodan jälkeistä rakennemuutosta on pidetty paitsi poikkeuksellisen nopeana myös sikäli ainoalaatuksena, että meillä teollisuus ja palveluelinkeinot laajenivat yhtäaikaaisesti. Niissä maissa, joissa elinkeinorakenne muuttui pitemmän ajan kuluessa, muutos oli yleensä kaksivaiheinen siten, että ensin lisääntyi teollisuuden työvoima ja palveluelinkeinon varsinainen kasvu sekä siihen liittyvä toimihenkilöistymisen toteutuivat vasta toisessa vaiheessa, teollisuuden kasvun jo pysähtyttyä. Suomi sen sijaan siirtyi suoraan agraarisesta yhteiskunnasta palveluelinkeinon yhteiskuntaan. (Alestalo 1985, 102–106.) Samanaikaisesti kasvoi myös julkinen sektori, jonka palvelukseen suurten ikäluokkien tiedetään erityisesti sijoittuneen.

Se, että rakennemuutos ei noudattanut tavallista kaksivaiheista kaavaa, on näkynyt yksilötasollakin. Sosiaalista liikkuvuutta tutkinut Seppo Pöntinen (1983) on havainnut, että muissa Pohjoismaissa maanviljelijä-isten pojista on usein tullut työläisiä ja työläisten pojista toimihenkilöitä. Suomessa taas toimihenkilöammatteihin on siirrytty useammin suoraan maataloudesta, ja viljelijäväestöstä pois päin tapahtuva liikkuminen on – juuri rakennemuutoksen voimakkuudesta johtuen – ollut poikkeuksellisen yleistä. Kaiken kaikkiaan maanviljelijätausta on hyvin yleinen kaikissa sosiaaliryhmissä.

Ylempiin toimihenkilöryhmiin rekrytoituminen

Tässä tutkimuksessa tehtyjä inflow-tyyppisiä analyysejä voidaan pitää tärkeänä ylempien toimihenkilöryhmän sisäisen kiinteiden arvioimisen kannalta (Pöntinen 1983, 64–68). Mikäli ylempät toimihenkilöt rekrytoituvat pääasiassa omasta ryhmästään tai lähellä olevista ryhmistä, voidaan ylempien toimihenkilöiden arvojen, poliittisen suuntautumisen ja elintapojen olettaa olevan lähellä toisiaan. Tämä yhteinen tausta voi olla omiaan korostamaan ryhmän kiinteyttä ja eroa muihin ryhmiin.

Pääkaupunkiseudulla ja Suomessa yleisem-

minkin (Pöntinen 1983, 64–68) ylempään toimihenkilöluokkaan kuuluminen on voimakkaasti yhteydessä lapsuudenkodin toimihenkilötaustaan. Noin 45 prosentilla ylempistä toimihenkilöistä on toimihenkilö- tai yrittäjätausta. Tämä yhteys on kuitenkin muissa Pohjoismaissa vielä voimakkaampaa kuin Suomessa. Se, että yli puolet ylempistä toimihenkilöistä on rekrytoitunut maanviljelijöiden ja työntekijöiden keskuudesta, johtuu juuri nopeasta rakennemuutoksesta ja sen mukanaan tuomasta ylempien toimihenkilöammattien nopeasta lisääntymisestä. Tutkimamme ryhmä ei ole voinut täydentyä vain omasta keskuudestaan.

Sosiaalinen nousu

Vaikka 1960- ja 1970-luvun suuri muutto liikutti suuria ikäluokkia sekä sosiaalisesti että maantieteellisesti, tekemämme outflow-tyyppiset analyysit kuitenkin varoittavat liioittelemasta (sosiaalista) liikkuvuutta. Yhden sukupolven elämänkaarella tapahtunut samanaikainen sosiaalinen ja maantieteellinen liikkuvuus, siirtyminen maaseudulta ja viljelijäperheestä yleemmäksi toimihenkilöksi pääkaupunkiseudulle, on ollut voimakkaan rakennemuutoksen oloissakin harvinaista, joskaan ei täysin mahdotonta. Noin 2–3 prosenttia muualla syntyneiden työntekijöiden ja maanviljelijöiden tytöistä ja pojista on siirtynyt pääkaupunkiseudulle ja noussut samalla yleemmäksi toimihenkilöksi. Muualta maasta ei tietenkään välttämättä ole tähdätyä yleemmäksi toimihenkilöksi pääkaupunkiseudulle, vaan ylempi toimihenkilöasema on voinut löytyä muualta Suomesta. Suurille ikäluokille johtaja- ja toimihenkilötausta on ollut hyvä tae ylempiin toimihenkilöryhmiin kuulumiselle.

Suomessa naisten liikkuvuus on ollut yleisesti ottaen vilkkaampaa kuin miesten (Erikson & Pöntinen 1985). Tämä on osin johtunut sukupuolten erilaisista työmarkkinoista. Siinä, missä maaseudulta muuttaneet miehet siirtyivät osittain tehtaisiin, naiset löysivät elantonsa palveluammatteista, tyyppillisesti alemmista toimihenkilötehtävistä (Rahkonen & al. 1997). Vaikka sosiaalinen nousu kaikkiin toimihenkilöammatteihin on nai-

silla ollut miehiä yleisempää, nousu yleemmäksi toimihenkilöksi pääkaupunkiseudulle on kuitenkin miehillä ollut hieman helpompaa.

Lopuksi

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut tutkia pääkaupunkiseudulla asuvien ylempien toimihenkilöiden taustoja ja samalla selvittää käyttämämme aineiston mahdollisuuksia suurten ikäluokkien sosiaalisen ja maantieteellisen liikkuvuuden tutkimiseen. Tässä artikkelissa on jäänyt vielä selvittämättä monta sellaista asiaa, joiden selvittämiseen aineisto antaisi mahdollisuuksia. Oma kiinnostava tutkimusalueensa on koko sosiaalisen liikkuvuusmatriisin esittäminen ja analysointi. Sosiaalisesta liikkuvuudesta saa täsmällisemmän kuvan tutkimalla myös muihin sosiaaliluokkiin rekrytoitumista ja toisaalta analysoimalla eri luokista lähteneiden mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun sosiaalisen hierarkian eri kohdissa. Nämä analyysit voisivat samalla myös kertoa sosiaalisen liikkuvuuden esteistä. Mitkä seikat esimerkiksi selittävät maaseudulle syntyneiden ja sinne jääneiden liikkumattomuutta. Tärkeää olisi myös sosiaalista liikkuvuutta selittävien muiden tekijöiden tutkiminen. Tällaisia selittäviä tekijöitä ovat muun muassa koulutus ja lapsuudenkodin muut sosioekonomiset ominaisuudet (esimerkiksi maanviljelijöiden tilakoko). Aineisto mahdollistaisi myös sosiaalisen liikkuvuuden seurausten, esimerkiksi saavutetun tulotason ja perheenmuodostuksen, analysoimisen.

Kaiken kaikkiaan tämä tutkimus on osoittanut, että vuoden 1950 väestölaskenta-aineisto mahdollistaa suurten ikäluokkien sosiaalisen ja maantieteellisen liikkuvuuden analysoimisen ehkä paremmin ja luotettavammin kuin muut käytettävissä olevat aineistot. Tutkimuksemme on osoittanut, että yleemmiksi toimihenkilöiksi pääkaupunkiseudulle rekrytoidutaan sosiaalisesti ja maantieteellisesti läheltä ja että sosiaalinen nousu – kun sitä mitataan liikkuvuudella ylempiin toimihenkilöammatteihin – on ollut nopeasta rakennemuutoksesta huolimatta suuriin ikäluokkiin kuuluville maanviljelijöiden ja työntekijöiden lapsille vaikeaa.

KIRJALLISUUS

ALESTALO, MATTI: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. S. 101–200. Teoksessa: Valkonen, Tapani & al.: Suo-

malaiset. Juva: WSOY, 1985

BORG, SAMI & RUOSTETSAARI, ILKKA: Suuret ikäluokat ja valta. Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 1/2002, 51–58

- EASTERLIN, R. A.: Birth and fortune: the impact of numbers of personal welfare. Chicago: The University of Chicago Press, 1987
- ERIKSON, ROBERT & GOLDTHORPE, JOHN H.: The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies. Oxford: Clarendon Press, 1992
- ERIKSON, ROBERT & PÖNTINEN, SEppo: Social mobility in Finland and Sweden: A comparison of men and women. P. 138–162. In: Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Haavio-Mannila, Elina & Väyrynen, Raimo (eds.): Small states in comparative perspective. Oslo: Norwegian University Press, 1985
- HEISKANEN, ILKKA & MITCHELL, RITVA: Lättähatuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä. Helsinki: Otava, 1985
- HIETANIEMI, EILA: Työpääoma liikkuvuuden kentällä. Sosiokulttuurisen pääoman ja sosiaalisen aseman periytyminen suurissa ikäluokissa. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen pro gradu -tutkielma, maaliskuu 2001
- MYRSKYLÄ, PEKKA: Suuret ikäluokat liikkeessä. Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 1/2002, 2–7
- PÖNTINEN, SEppo: Social Mobility and Social Structure. A Comparison of Scandinavian Countries. Societas Scientiarum Fennica nro 20. Helsinki 1983
- RAHKONEN, OSSI & ARBER, SARA & LAHELMA, EERO: Health-related social mobility: A comparison of currently employed men and women in Britain and Finland. Scandinavian Journal of Social Medicine 25 (1997): 2, 83–92
- SAVIOJA, HANNELE: Suuret ikäluokat keski-ikässä – työssä vai eläkkeelle? Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen lisensiaatintyö, toukokuu 2002
- SAVIOJA, HANNELE & KARISTO, ANTTI & RAHKONEN, OSSI & HELLSTEN, KATRI: Suurten ikäluokkien elämänkulku. S. 58–73. Teoksessa: Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Tammi, 2000
- SOSIOEKONOMISEN ASEMAN LUOKITUS. Käsikirjoja 17. Helsinki: Tilastokeskus, 1989
- STATA REFERENCE MANUAL: RELEASE 3. 5th ed. Santa Monica, Ca.: Computing Resource Center, 1992
- VALKONEN, TAPANI: Suuret ikäluokat. Selviytyjiä syntymästään saakka. Hyvä Terveys 6/1997, 14–17
- VIRTANEN, MATTI: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Toimituksia 831. Helsinki: SKS, 2001
- VUODEN 1950 VÄESTÖLASKENNAN OTOSAINEISTON KÄSIKIRJA. Käsikirjoja 38. Helsinki: Tilastokeskus, 1997
- VÄESTÖRAKENNE 2001. SVT, Väestö 2002: 6. Helsinki: Tilastokeskus, 2002.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Martikainen & Netta Mäki & Antti Karisto & Ossi Rahkonen: Social and geographic origins of baby-boomers in upper white-collar occupations in the Helsinki area (Pääkaupunkiseudun suuriin ikäluokkiin kuuluvien ylempien toimihenkilöiden sosiaalinen ja maantieteellinen tausta)

The post-war babyboom cohorts became of age in the late 1960s, during a period of intense migration and cultural change in Finland. The country also saw dramatic changes in its economic structure, developing from an agrarian society into one dominated by manufacturing and service sectors, and a rapid expansion of its educational system. The aim of this study was to explore the social and geographic origins of babyboomers representing the occupational elite of the Helsinki area, i.e. those in upper white-collar occupations. We were interested both in class recruitment (inflow analyses) and chances of upward social mobility (outflow analyses). More specifically, we had the following research questions:

(1) Is the occupational elite in the Helsinki area recruited from the occupational elite of the previous generations in Helsinki, or is this elite also composed of men and women from lower social classes and other regions?

(2) Does the Helsinki elite differ from the elite in other areas?

(3) Does the male elite differ from the female elite?

(4) How likely is it for men and women from different social backgrounds to rise the Helsinki elite?

The analyses were based on a 10% sample of the 1950 census records linked to 1990 census records at the individual level. Babyboom cohorts born in 1945–50 were 0–5 years old at the time of the 1950 census. Social class of origin was determined according to head of household in 1950 and social class of destination according to the subjects' social class in 1990. The data comprised about 48,500 babyboomers.

The results showed that the Helsinki area elite was recruited from close by. Almost one-third of the Helsinki babyboom elite was recruited from the Helsinki area, and almost one-half descended from the white-collar and managerial class. Furthermore, the Helsinki elite is somewhat more elitist in its social background than the corresponding elite elsewhere in the country.

The structural changes behind the expansion of upper white-collar occupations have led to a situation where 50% of the Helsinki elite are sons and daughters of farmers or manual workers. However, despite these rapid structural changes the chances of upward social mobility are much better for the children of white-collar and managerial parents born in the Helsinki area, with about 24% and 33% of girls and boys rising to the Helsinki elite. The corresponding figure was only 2–3% among those born outside the Helsinki area and being offspring of manual workers or farmers.

KEY WORDS

Babyboom cohorts, upper white-collar elite, social mobility, regional mobility, Helsinki area